

se nezastaví; vzrahuje se na něj výrazy „před“ a „po“ a „byl“ a „bude“, které zřejmě okamžitě ukazují, že není skutečností jsoucí: vždyť by bylo velikou hloupostí a zcela patrným omylením tvrdit, že jest něco, co dosud jsoucna nemá anebo již byt přestalo. A co se týče slov „přítomnost“, „nyní“, o něž zdánlivě opíráme a na nichž zakládáme pochopení času, rozum jej obrací vničitě tímž úkolem, jímž nám jej zjevuje: ihned jej totiž rozštípl a rozdělil na minulost a budoucnost, chce jej nazvat nyní rozpalcený vědvi. A stejně jako s časem, který je mírou, se děje i s přírodou, která je měřena. V přírodě totiž rovněž není nic, co by zůstávalo, nic, co by neproměnně trvalo, ale všechny věci v ní se buď narodily nebo se rodí nebo umírají. Následkem čehož by bylo hříchem prohlášovat o Bohu, jenž je jediný, kdo jest, že byl nebo že bude. Tato slova vyjadřují změny, přechody nebo pomíjivé stavy něčeho, co nemůže trvat ani se v bytí ustálit. Pročž nutno uzavřít, že Bůh jediný jest, nikoliv podle jakékoli míry časové, nybřiz podle neměnné a nepohnuté věčnosti; časem neměřené, žádné pro měně nepodléhající: nic není před Bohem, nic nebude po něm, nic novějšího ani nedávnějšího, on je jediný skutečně jsoucí a jediným „nyní“ vyplňuje „vždy“; a není nic, co by opravdu bylo, leč on sám, bez počátku i konce, aniž lze říkat: Byl, nebo Bude.

K tomuto nábožnému závěru pohanského člověka chci pouze připojit výrok svědka téže povahy,⁹⁶ a tím ukončit tuto nou a dlouhou rozpravu, pro kterou by bylo lze nalézat látku donekonečna: „Ó, jakou nízkou a mrzkou věcí je člověk, říká, „nepovznese-li se nad lidskost!“ To je dobrý výrok a užitečné přání, avšak stejně nesmyslné. Chťir do hrsti pojímou víc, než co obsáhne dlati, do náručí víc, než co obejmou paže, a doufaj, že přetročíme víc, než nač stačí nohy, je nemožné a proti přírodě. A rovněž i to, že by člověk přesáhl sebe a svoje lidsství: vždyť nemůže vidět leč na své oči a chápat leč vlastním pochopením. Povznese se, podá-li mu Bůh mimořádné ruky; povznese se, vzdá-li se a zřekne svých vlastních prostředků a nechá se pozdvihnout a povýšit prostředky číte nebeskými.

Na naší křesťanské víře, nikoliv na stoické ctnosti člověka záleží, aby se o tuto božskou a zázračnou proměnu ucházela!

[Kniha II, kap. 12.]

O NESTÁLOSTI NAŠICH ČINŮ

Ti, kdo se pocvičují v posuzování lidských činů, nenarážejí v žádném směru na větší počet překážek, než když je mají sledovat a uvést na společný rozum: pravidelně si totiž naše činy navzájem odporují tak překvapivě, že se zdá nemožné, že by byly vyšly z téže hlavy. Mladý Marius je jednu chvíli synem Martovým, druhou zase synem Venusiným. Papež Bonifác VIII. se prý vloupl do svého úřadu jako liška, vedl si v něm jako lev a zemřel jako pes. A komu by se chtělo věřit, že Nero, který platí za pravý vzor krutosti, odpověděl prý, když mu jako obvykle předkládali k podpisu rozsudek nad zločincem: Kéz by se nebesům zlíbilo, abych se byl nikdy nenaucil psát! Tak se mu svíralo srdce, že odsuzuje na smrt člověka! Svět je podobných příkladů plný, ba každý si jich může navzpomínat tolik, že pokládám za podivné, vidím-li někdy, jak se lidé docela rozumní snaží uvést shodu mezi jednotlivé činy, mezi nimiž shody není: vždyť nedůslednost je přece nejběžnější a nejnapadnější nešetřil naší přirozenosti, jak dosvědčí i pověstný věš fraskáče Publia:

*Malum consilium est, quod mutari non potest.*¹

Člověka můžeme s jistrou věrohodností posuzovat podle opakujících se rysů jeho života; ale vzhledem k přirozené vraklosti našich mravů a názorů mi často připadlo, že dokonce i dobří autoři nepřávev tváří na tom, aby si o našem založení vytvořili představu stárou a soudržnou. Zvolí si obecně plané zdání a činy dané osoby počítají a vykládají podle tohoto obrazu; nemohou-li jejich význam dostatečně přetrvout, přičítají je na vrub přetváře. Augustus jejich pozornosti unikl: tento muž se totiž tak očité, nečekaně a nepřetržitě různě choval, a to po celý běh svého života, že před jeho případem, jakožto nerozřešeným a nerozhodným, i nejsmělejší soudci složili zbraně. U lidí nevěším na nic méně ochotně než na stálost, a na nic ochotněji než na vrakavost. Pravději by o nich častěji mluvil ten, kdo by je posuzoval zvlášť čin od činu a po částech...